

Kądziela, Łukasz

"Wojsko koronne powstania kościuszkowskiego", Krzysztof Bauer, Warszawa 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/1, 211-212

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

zostało napisane wspaniałym stylem od lekko frywolnego w listach do hrabiego de Bussy Rabutin, po zatroskany w okresach choroby córki.

M. Z.

Albert Sorel, *Kwestia wschodnia w XVIII wieku. Pierwszy podział Polski i traktat kainardzyski*, opracował i wstępem poprzedził Janusz Pajewski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1981, s. 256.

Książka przynosi wznowienie w serii „Klasyki Historiografii” polskiego tłumaczenia klasycznej rozprawy z historii politycznej II połowy XVIII w., dokonanego przez słuchaczy S. Askęnazęgo w Uniwersytecie Lwowskim i wydanego po raz pierwszy w 1903 r. Poza niezależnym, znacznie gorszym tłumaczeniem z 1905 roku, praca nie miała odąd wznowień.

Na szeroko, od odwrócenia przymierzy w 1756 r., zarysowanym tle, autor omawia przebieg i skutki skomplikowanych zabiegów dyplomatycznych związanych z wojną rosyjsko-turecką lat 1769—1774, traktatem w Kuczuk-Kainardzi i pierwszym rozbiorem Rzeczypospolitej. Po raz pierwszy przy tym (r. 1878) wskazał na związek między kwestią wschodnią, tj. problemem podziału spadku po rozkładającym się imperium ottomańskim, a rozbiorem Polski, a także na inicjującą rolę Fryderyka II w tym podziale. Praca oparta została przede wszystkim na korespondencji i aktach dyplomatycznych.

Obecną edycję opatrzył wyczerpującym wstępem J. Pajewski, charakteryzując sylwetkę i dorobek naukowy autora, a także wskazując na związki między problematyką książek Sorela, a głównymi wydarzeniami politycznymi mu współczesnymi. Żałować tylko trzeba, że nie znalazło się we wstępie miejsce dla charakterystyki późniejszych badań nad podjętą przez autora książki tematyką: praca E. I. Drużyniny na taką wzmiankę — jak się zdaje — zasługuje.

Reasumując, książkę należy powitać z zadowoleniem, jako jeden z pierwszych sygnałów świadczących o rozszerzeniu serii o pozycje autorów obcych.

Ł. K.

Krzysztof Bauer, *Wojsko koronne powstania kościuszkowskiego*, Wojskowy Instytut Historyczny, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1981, s. 415.

Książka ta wpasowuje się w lukę w literaturze historycznej istniejącą między pracami dotyczącymi problematyki prawnoustrojowej, politycznej, skarbowej i przemysłowej powstania kościuszkowskiego z jednej strony, a publikacjami analizującymi poszczególne bitwy od strony taktycznej czy operacyjnej, z drugiej. Przedmiotem zainteresowania jej autora jest — najogólniej mówiąc — organizacja, rozwój liczebny, uzbrojenie i wyposażenie armii koronnej w powstaniu 1794 r.

Praca składa się z dwóch części. W pierwszej autor ogólnie omawia potencjał wojenny Korony w chwili wybuchu insurekcji i porównuje go z potencjałami Rosji i Prus, przechodząc wkrótce do przedstawienia struktury organizacyjnej powstańczego wojska koronnego. Scharakteryzowane zostały organy naczelnego dowództwa armii, jej podział na dywizje, etaty poszczególnych typów jednostek wojskowych w tym okresie, a także służby sądownicze, wywiadowcze, łączności, transportu i duszpasterskie oraz obowiązujące regulaminy. Obszernie przedstawił autor

organizację insurekcyjnego poboru rekruta, kolejno omawiając zarządzenia poborowe i ich realizację w poszczególnych województwach, powiatach i ziemiach. Wypełniona została tym samym luka w wiedzy na temat przebiegu poboru w terenie, co pozwala w sposób już udokumentowany formułować sądy o skali i stopniu realizacji powstańczej mobilizacji. Z kolei przedstawiono rozbudowę stanów liczebnych artylerii, wojsk inżynieryjnych, piechoty i kawalerii w postaci osobnych metryczek każdej z jednostek wojskowych. Zawartość informacyjna tych not jest znacznie większa od tytułowej zapowiedzi, gdyż autor — szczęśliwie nie oszczędzając miejsca — przytacza również informacje o przemianach organizacyjnych i kadry oficerskiej omawianych jednostek. Rośnie dzięki temu użyteczność książki, także w poszukiwaniach biograficznych. Warto podkreślić, że liczne w wojsku powstańczej oddziały ochotnicze zostały potraktowane z równą uwagą, co najstarsze regimenty armii i kompletność metryczek zależała tylko od stanu zachowania źródeł.

W drugiej części autor zajmuje się przede wszystkim materialnym wyposażeniem i zabezpieczeniem wojska koronnego. Omawiając uzbrojenie armii, najpierw charakteryzuje zakłady produkcyjne i ich wydajność, a następnie przechodzi do dokładnej prezentacji uzbrojenia każdej z jednostek. Podobnie postępuje przy charakterystyce umundurowania i wyposażenia oddziałów w sprzęt polowy i środki transportu. Rozdział poświęcony aprowizacji zawiera charakterystykę aktów prawnych stanowiących jej podstawę, omówienie warunków naturalnych i realizacji wcześniej wspomnianych rozporządzeń. Znalazło się również miejsce na wzmianki o stosunku ludności do rekwizycji powstańczych i skupu żywności, o obowiązujących w wojsku normach prowiantowych i o systemie stanie faktycznym aprowizacji armii. W końcu autor omawia żołd, renty i służbę zdrowia wojska koronnego.

Książkę zamyka podsumowanie zbierające ważniejsze wnioski, tabelaryczny aneks przedstawiający wykaz jednostek wojskowych oraz ich stanów liczebnych w poszczególnych miesiącach powstania oraz indeksy — nazwisk i nazw geograficznych. Książka została wydana starannie — jak na dzisiejsze warunki wręcz luksusowo.

Dzięki objęciu kwerendą całości dostępnych dziś źródeł i literatury oraz starannemu opracowaniu i przejrzystej konstrukcji, książka stanie się niezastąpionym kompendium o armii koronnej powstania kościuszkowskiego.

Ł. K.

Historia państwa i prawa Polski t. III: Od rozbiorów do uwłaszczenia, pod redakcją Juliusza Bardacha i Moniki Senkowskiej-Gluck, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981, s. 865.

Kolejny tom syntezy dziejów ustroju i prawa obowiązującego na ziemiach polskich obejmuje lata 1772—1848 (dla zaborów pruskiego i austriackiego) oraz okres do 1864 r. dla zaboru rosyjskiego. Osobno potraktowano Wolne Miasto Kraków: oddzielny rozdział poświęcono też sytuacji Polaków na Litwie, Białorusi i Ukrainie w latach 1772—1863.

Książka jest dziełem aż 11 autorów; na jej zawartości zaciążyły ich indywidualności oraz nierównomierność rozwoju odnośnych badań. Schemat przyjęty przez redakcję dla poszczególnych rozdziałów (zarys historii politycznej i gospodarczej, omówienie źródeł prawa i poznania prawa, charakterystyka ustroju społecznego, ustroju politycznego, sądownictwa, prawa cywilnego i karnego) nie zawsze mógł